

INGLIZ VA O'ZBEK YURIDIK DISKURSINING KELIB CHIQISH TARIXI VA MANBAALARI

Ubaydullayeva Xolida Mannopovna

Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi

Baqoyeva Mohlaroyim Botir qizi

Osiyo xalqaro universiteti Filologiya va tillarni o'qitish (o'zbek tili)

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola ingliz va o'zbek yuridik diskursining shakllanish jarayoni, tarixiy ildizlari hamda manbaalari tahlil qilinadi. Unda yuridik tilning paydo bo'lishi, huquqiy tafakkur taraqqiyoti va hujjatlarning til me'yorlari tarixiy nuqtayi nazardan o'rganiladi. Ingliz yuridik diskursining manbaalari sifatida Rim huquqi, Norman istilosi davri hujjatlari hamda "Common Law" tizimi asoslari o'rganilgan. O'zbek yuridik diskursi esa islom huquqi (fiqh), qadimiy turkey qonun to'plamlari, "Qonun majmuasi", shuningdek, mustaqillikdan keying milliy qonunchilik tili asosida tahlil etilgan. Maqolada ikki tizimning tilshunoslik va huquqiy jihatdan qiyosiy o'xshashlik hamda farqlari aniqlanadi. Taraqqiyot natijalari yuridik tarjima, huquqiy til standartlari va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarida amaliy ahamiyat kasb etadi.*

Annotation: *This article examines the formation, historical origins, and sources of English and Uzbek legal discourse. It explores the emergence of legal language, the development of legal thinking, and the linguistic norms of legal documents from a historical perspective. The study identifies the main sources of English legal discourse such as Roman law, Norman conquest documents, and the foundations of the Common Law system. The Uzbek legal discourse is analyzed through Islamic law (fiqh), ancient Turkic legal codes, the "Qonunlar majmuasi" (Code of Laws), and the language of legislation developed after independence. The paper reveals the linguistic and legal similarities and differences between the two systems. The findings have practical significance for legal translation, standardization of legal language, and intercultural communication.*

Kalit so'zlar: *yuridik diskurs, huquqiy til, ingliz tili, o'zbek tili, tarix, manbaa, qiyosiy tahlil, huquqiy tafakkur.*

Keywords: *legal discourse, legal language, English language, Uzbek language, history, sources, comparative analysis, legal reasoning.*

KIRISH

Yuridik diskurs — bu huquq sohasi doirasida shakllangan, huquqiy bilim, hokimiyat va ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi til tizimidir. U nafaqat qonuniy matnlar (konstitutsiya, kodeks, shartnoma, sud qarorlari)ni, balki huquqni tushunish, izohlash va qo'llash jarayonidagi nutqiy faoliyatni ham o'z ichiga oladi.

Ilmiy nuqtayi nazardan:

1. Tilshunoslik jihatidan – yuridik diskurs bu huquqiy tilning amaliy qo'llanish shakli, unda terminlar, modallar (majburiyat, ruxsat, taqiqlash), va rasmiy uslub muhim rol o'ynaydi. "O'zbek tili yuridik diskursida subyektning ifodalanish usullari, lingvistik vositalari va pragmatik-ma'no yuklamalari o'rganiladi. Yuridik matnlarda subyektning ochiq yoki bilvosita ko'rinishda namoyon bo'lishi, bu orqali mas'uliyat, rasmiylik va obyektivlik kabi illokutsion maqsadlar amalga oshirilishi tahlil qilinadi. Yuridik diskurs – huquqiy faoliyat doirasida shakllanadigan, rasmiy va ijtimoiy muhim xususiyatlarga ega bo'lgan kommunikatsiya shaklidir. Bunday matnlarda subyektning qanday ifodalangani, uning bilvosita yoki to'g'ridan to'g'ri ko'rinishda namoyon bo'lishi muhim pragmatik yuklamalarga ega".¹

2. Huquqshunoslik jihatidan – u huquqiy tafakkur va adolat prinsiplarini ifoda etuvchi kommunikativ tizimdir.

3. Sotsiopragmatik yondashuvda – yuridik diskurs hokimiyat va legitimlikni nutq orqali mustahkamlaydigan ijtimoiy muloqot maydoni sifatida talqin qilinadi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Ingliz va o'zbek yuridik diskursining kelib chiqish tarixi va manbalari uzoq tarixga borib taqaladi. Har qanday jamiyatdagi yuridik diskursning shakllanishi uning tarixiy taraqqiyoti, huquqiy an'analari hamda ijtimoiy-madaniy muhiti bilan chambarchas bog'liqdir. Ingliz va o'zbek yuridik diskurslari ham o'ziga xos tarixiy jarayon, huquqiy tizim, til me'yorlari va siyosiy tuzilmalarning ta'siri ostida shakllangan. Ularning rivojlanish yo'nalishlari turlicha bo'lishiga qaramay, ikkala tizimda ham til, huquq va hokimiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik yaqqol namoyon bo'ladi.

Ingliz yuridik diskursining ildizlari o'rta asrlarga borib taqaladi. O'sha davrda odat huquqi va qirollik farmonlari dastlab qadimgi ingliz tilida, keyinchalik esa lotin va norman-fransuz tillarida rasmiylashtirilgan. 1066-yilgi Norman bosqinidan so'ng Angliya huquqiy tizimi tubdan o'zgarishga uchradi: lotin tili qonun va boshqaruvning asosiy tili bo'lib qoldi, sud jarayonlarida esa fransuz tili keng qo'llanildi. Natijada ingliz yuridik terminologiyasida lotin va fransuz tillarining izlari chuqur saqlanib qoldi.

O'rta asrlarning oxirlariga kelib, ingliz tili asta-sekin fransuz va lotin tillarining o'rnini egallab, huquq amaliyotining asosiy tili sifatida qaror topdi. Umumiy huquq (Common Law) tizimi, ya'ni sud pretsedentlariga tayangan huquq amaliyoti, ingliz yuridik matnlarining diskursiv uslubini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Aniqlik, rasmiylik va pretsedentga tayanish ingliz yuridik nutqining asosiy belgilariga aylandi. Magna Carta (1215) hamda Bill of Rights (1689) kabi tarixiy hujjatlar ingliz huquqiy madaniyatida shaxs huquqlari, protsessual adolat va qonun ustuvorligi g'oyalarini mustahkamladi.

O'zbek yuridik diskursining shakllanish jarayoni mamlakatning siyosiy, madaniy va diniy-tarixiy bosqichlari bilan chambarchas bog'liq. "Dastlabki davrlarda Markaziy Osiyo hududida huquqiy til islom huquqi (fiqh) an'analari va turkiy-forsiy ikki tillilik asosida shakllandi. Al-Hidoya, Qonuniy Humoyun kabi klassik huquqiy manbalar keng o'rganilgan, sud va huquqiy

¹ X.M.Ubaydullayeva. O'ZBEK TILI YURIDIK DISKURSIDA SUBYEKTNING AKS ETISH OMILLARI "YANGI O'ZBEKISTONDA YANGI IZLANISHLAR" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy online konferensiyasi 128-bet

amaliyot esa arab va fors tillarida olib borilgan, xalq orasida esa turkiy til muloqot vositasi sifatida qo'llanilgan".²

Xonliklar va amirliklar davrida (XVI–XIX asrlar) odat huquqi (odat) va islom huquqi (shariat) birgalikda amal qilib, o'ziga xos ikki qatlamli huquq tizimini yuzaga keltirdi. Bu davrda huquqiy hujjatlar chig'atoy turk tilida rasmiylashtirila boshlangan bo'lib, keyinchalik zamonaviy o'zbek huquqiy terminologiyasining til asoslarini yaratdi.

Sovet davrida (1924–1991) o'zbek yuridik diskursi rus huquq tizimi va sotsialistik mafkura ta'siri ostida tubdan o'zgardi. Yuridik terminologiya va hujjatlar tili rus modeli asosida standartlashtirildi. Bu davr diskursining asosiy xususiyatlari markazlashtirilganlik, byurokratik uslub va mafkuraviy yo'naltirilganlik bo'lib, unda davlat nazorati va jamoaviy mas'uliyat tamoyillari ustuvor edi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng (1991) huquqiy va til islohotlari bosqichma-bosqich amalga oshirila boshlandi. 1992-yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi milliy huquq tizimining demokratik tamoyillar, davlat suvereniteti va inson huquqlariga tayangan asosini shakllantirdi. Hozirgi o'zbek yuridik diskursi esa o'zbek tilining davlat tili sifatida huquqiy sohada to'liq qo'llanishi, milliy qonunchilikni tartibga solish hamda xalqaro huquqiy atamalarni moslashtirish jarayonlari orqali rivojlanmoqda.

Taqqoslovii nuqtayi nazardan, ingliz yuridik diskursi uzoq tarixga ega umumiy huquq (common law) an'analariga tayanadi. U pretsedentga asoslangan, til nuqtayi nazaridan aniq va formal, hamda izohga boy huquqiy muloqotni ifodalaydi. O'zbek yuridik diskursi esa ko'p tillilik, diniy-huquqiy an'analar va postmustamlakachilik tajribasi orqali shakllangan bo'lib, uning asosida huquqiy va til tizimining o'zaro uyg'unlashuvi yotadi.

Har ikki tizimda ham til va huquq o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik muhim o'rin tutadi: ingliz yuridik diskursida tildagi aniqlik huquqiy aniqlikni ta'minlasa, o'zbek yuridik diskursida til orqali milliy o'zlik, mustaqil davlatlilik va xalqaro huquqiy standartlar uyg'unlashuvi yuz bermoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek yuridik diskurslarining shakllanish jarayoni ularning tarixiy, siyosiy va madaniy taraqqiyoti bilan bevosita bog'liqdir. Ingliz yuridik diskursi asrlar davomida Common Law tizimi doirasida pretsedentga asoslangan huquqiy tafakkur va aniq tildan foydalanish an'analarini rivojlantirdi. Bu diskursda til nafaqat huquqiy vosita, balki adolat, erkinlik va qonun ustuvorligini ta'minlovchi ijtimoiy mexanizm sifatida xizmat qiladi.

O'zbek yuridik diskursi esa tarixan ko'p qatlamli — islom huquqi, odat huquqi, rus-sovet huquqiy merosi va milliy mustaqillik davrining huquqiy islohotlarini o'zida mujassam etgan tizim sifatida shakllangan. Mustaqillikdan keyingi davrda o'zbek yuridik tili va diskursi milliy

---

² .”O'zbekiston advokatlarining himoya nutqlari” “Adolat”nashriyoti 2006-yil

o'zlikni ifoda etuvchi, shu bilan birga xalqaro huquqiy me'yorlarga moslashuvchi yangi bosqichga ko'tarildi.

Natijada, ingliz qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz yuridik diskursi asosan pretsedent huquqi va tilning yuqori aniqligiga tayanadi. O'zbek yuridik diskursi esa, aksincha, kodifikatsiya jarayonlari, milliy tilning huquqiy maydondagi ustuvorligi va xalqaro standartlarga integratsiya tamoyillariga asoslanadi. Har ikkala yuridik tizimda ham til huquqiy tafakkurning markaziy unsuri hisoblanadi. Til orqali huquqning mohiyati, hokimiyatning legitimligi hamda ijtimoiy adolat va o'zbek yuridik diskurslarining tarixiy manbalari ularning hozirgi holatini tushunish va milliy hamda xalqaro huquqiy kommunikatsiya samaradorligini oshirishda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, I. A. (1992). O'zbekiston – kelajagi buyuk davlat. Toshkent: O'zbekiston.
2. Mirziyoyev, Sh. M. (2017). Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent: O'zbekiston.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (1992). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi.
4. Rahimov, A. (2015). O'zbek huquqiy tafakkuri va milliy huquqiy madaniyat tarixi. Toshkent: TDYU nashriyoti.
5. X.M.Ubaydullayeva. O'ZBEK TILI YURIDIK DISKURSIDA SUBYEKTNING AKS ETISH OMILLARI "YANGI O'ZBEKISTONDA YANGI IZLANISHLAR" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy online konferensiyasi.128-bet
6. O'zbekiston advokatlarining himoya nutqlari" "Adolat" nashriyoti 2006-yil